

روش الگوئی در تربیت اسلامی

فریبا نریمانی^۱

^۱ تبریز، ناحیه یک آموزش و پرورش استان آذربایجانشرقی، دبیرستان حضرت معصومه (س)، shima.rsh75@gmail.com

چکیده

در دنیای معاصر، شکسته شدن بت علم‌گرایی، آلودگی محیط زیست، اختلافات طبقاتی، بیماریهای لاعلاج، جنگ و خونریزی و... ناکارآمدی مکاتب فلسفی مختلف را اثبات می‌کند. مهمترین نوع یادگیری در انسان، یادگیری مشاهده‌ای است. روش الگویی بر محور الگودهی و ارائه نمونه‌های عینی و عملی بنا شده است. در این روش مربی تلاش می‌کند نمونه رفتار و کردار مطلوب را عملاً در معرض دید مرتبی قرار دهد تا شرایط لازم برای الگوبرداری و تقلید برای وی فراهم آید. بهترین مربی کسی است که رفتارش، گفتار وی را تأیید نماید با این عمل، صداقت مرتبی برای مرتبی ثابت می‌شود و شک و تردید مرتبی را برای الگوبرداری از بین می‌برد. امام علی (ع) می‌فرماید: به خاندان پیامبرتان بنگرید و بدان سو که می‌روند بروید هرگز شما را از راه رستگاری بیرون نخواهند کرد. اگر ایستادند بایستید و اگر برخاستند برخیزید. بر آنها پیشی نگیرید که گمراه می‌شوید و از آنها پس نمانید که تباه می‌گردید. معیار اسلام در پذیرش یک سنت، بار عقلانی و هدایت و رشد موجود در آن است. الگودهی در کسب مکارم اخلاقی، تعقل و کسب دانش و... موجب خود ارتقایی شده و جامعه را برای ظهور منجی بشریت مهیا می‌کند.

واژگان کلیدی: مربی، مرتبی، الگو، رشد، یادگیری

مقدمه

در دنیای معاصر ناکارآمدی، مکاتب فلسفی مختلف با ایسهای متفاوت به اثبات رسیده است شکسته شدن بت علم‌گرایی آلودگی محیط زیست، فقر و اختلافات طبقاتی، مسئله زنان و کودکان، بیماریهای لاعلاج جنگ و خونریزی هجمه‌های فرهنگی و ارزشی... بشر امروز را از رسیدن به سعادت و عدالت مایوس کرده است. توسل و تمسک به کاملترین اسوه‌های بشریت ائمه اطهار (س) و بهره‌گیری از شیوه‌های تربیتی ایشان، انسان را به اعتدال روحی و روانی می‌رساند. و به جای اومانیسیم مطرود، زمینه ظهور فرا اومانیسیم را می‌دهد که هدف آن تربیت انسان متعالی است. که هر لحظه لذت حضور پروردگار را در می‌یابد و آگاهی را صید می‌کند. زهرای اطهر، در قسمتی از خطبه اول می‌فرماید پس ای مردم همانا خداوند متعال، ایمان را وسیله‌ای برای پاک شدن از شرک و نماز را وسیله‌ای برای پاک شدن از کبر و غرور و زکات را مایه تزکیه نفس و موجب افزایش روزی و روزه را موجب تقویت اخلاص و حج را موجب استحکام و استواری دین اسلام در جهان و عدل را موجب نظم و انتظام دلها و اطاعت از ما اهل بیت عصمت و طهارت را موجب نظام بندی و استواری ملت اسلام و امامت ما را موجب امنیت مسلمین از تفرقه و اختلاف قرار داد. یکی از عوامل بسیار مهم و اثرگذار بر رفتار فرد، خانواده است. محیط خانواده اولین و با دوام‌ترین عاملی است که در رشد شخصیت افراد تأثیر می‌نماید.

مهمترین تماس‌های کودک در خانواده با والدین است این تماس‌ها نقطه‌ی کانونی فرهنگ کودک را ایجاد می‌کند. رفتار اولیاء کودک چه خشن، چه محبت‌آمیز و چه منع‌کننده باشد یا او را آزاد بگذارد، غالباً مطابق الگوهای فرهنگی خاص انجام می‌گیرد به هر حال کودک طبق فرهنگ خاص پدر و مادر خود مراقبت و تربیت می‌شود و رفتار او از جنبه‌های مختلف، مطابق با فرهنگ جامعه‌ای می‌باشد که در آن زندگی می‌کنند و نظر و رأی پدر و مادر نیز در آن موثر است.

امام صادق (ع) می‌فرماید: احادیث اسلامی را به جوانان خود بیاموزید و در انجام این وظیفه تسریع نمایید پیش از آنکه مخالفین گمراه بر شما پیشی بگیرند و سخنان نادرست خویش را در ضمیر پاک آنان جای دهند و گمراهشان سازند.

از نظر اسلامی آن چیزی که در انسان باید پرورش بیاید و تربیت شود چیست؟

انسان دارای جسم است و یک سلسله قوای جسمانی، روح و یک سلسله قوای روحانی.

در اسلام بر هر دو جنبه توجه شده است. قبل از ورود در بحث استعدادهای انسانی یا معنویت باید دانست که انسان دارای بعدی در خلقت

به نام فطرت شده است و فطرت استعدادهای انسانی است که از جانب خدا در ضمیر وی به ودیعه گذارده شده است.

چنانچه حدیث نبوی بر وجود آن دلالت می‌کند «کل مولد یولد علی الفطره» هر نوزادی که متولد می‌شود با فطرت پا به دنیا می‌گذارد. تربیت به معنی پرورش استعدادهاست، پس باید استعدادهای انسانی را شناخت و برخورد اسلام را با استعدادهای انسانی بررسی کرد. به طور کلی در زیر به پنج استعداد مطرح شده اشاره می‌شود:

۱- استعداد عقلی (علمی و حقیقت‌جویی)

۲- استعداد اخلاقی (وجدان اخلاقی)

۳- استعداد دینی یا حس تقدیس و پرستش

۴- استعداد هنری و ذوقی و زیبایی

۵- استعداد خلاقیت و ابتکار

امام علی (ع) بیش از هر توصیه‌ای، ابتدا رابطه عاطفی خوبی را با فرزند خود برقرار می‌کند و می‌فرماید: من تو را پاره تنم یافتم، بلکه دانستم که همه جان منی، به گونه‌ای که اگر آسیبی به تو رسد، چنان است که به من رسیده و اگر مرگ به سراغ تو آید گویی به سراغ من آمده است. کار تو را کار خود دانستم، این نامه را برای تو نوشتم تا تو را راهنما و پشتیبان باشد، خواه من زنده بمانم و در کنار تو باشم یا بمیرم. امام علی (ع) با این جملات به عنوان پدری مهربان که نگران فرزندش است و نقش تربیتی دارد و نه به عنوان مسئول حکومتی که از موضع قدرت سخن می‌گوید، با فرزند خویش صحبت می‌کند. ایشان بعد از برقراری رابطه عاطفی با فرزند، رابطه او را با خدا برقرار می‌کند و توصیه و نصیحت‌هایی به فرزند دارند که اولین آنها سفارش به تقوای الهی است: «تو را به ترس از خدا وصیت می‌کنم، و به ملازمت امر او و آباد ساختن دل خود به یاد او و چنگ زدن به ریسمان او، کدام ریسمان از ریسمانی که میان تو و خدای توست محکم‌تر است.

کانون خانواده اولین مکتبی است که سلامت آن تضمین‌کننده‌ی سعادت جامعه است. از این رو در قرآن پس از تأکید بر تربیت و مراقبت فردی بلافاصله به حفظ و هدایت خانوادگی اشاره می‌نماید. «ای کسانی که ایمان آورده‌اید خود و خانواده‌تان را از آتش دوزخ نگهدارید.» (تحریم ۶)

همچنین آن هنگام که به امر گزاردن نماز به عنوان یک فریضه و کلید رستگاری عنایت می‌نماید، تأکید بر توجه دادن خانواده به آن می‌شود «خانواده‌ی خود را به نماز فرمان ده و خود در آن کار پایداری کن. از تو روزی نمی‌خواهیم، ما به تو روزی می‌دهیم و عاقبت خیر از آن پرهیزگاران است.» (طه: ۱۳۲) پذیرش اعتقادات و باورهای نسل‌های پیشین و تقلید از نیاکان بدون بررسی و تحقیق عامل مهمی در رکود اندیشه به حساب می‌آید. آنچه گذشتگان پذیرفته‌اند و به آن عمل کرده‌اند نباید به صرف اینکه آنها پدران ما بوده‌اند مورد قبول قرار گیرد. از نظر قرآن، تمایل به یک عقیده و باور صرفاً باید بر مبنای تعقل باشد، نه گرایش عاطفی یک نسل به نسل‌های قبل، زیرا اگر قبول کنیم که ملاک صحت و سقم باورها و اعتقادات عقل و خرد است و نیاکان ما نیز باید مبنای اعتقادات و باورهای خود را اندیشه و تعقل قرار می‌دادند دیگر چه لزومی دارد که راه تقلید را در پیش بگیریم. در بینش قرآنی، به وجود آوردن‌گان یک سنت تعیین‌کننده‌ی قبول یا عدم قبول آن نیستند، بلکه معیار در پذیرش یک سنت یا عدم پذیرش آن بار عقلانی و هدایت و رشد موجود در آن است. بنابراین سنت‌گرایی مطلوب یعنی همان عقل‌گرایی در پذیرش عقاید و باورها و سنت‌های گذشتگان و عدم تقلید کورکورانه از آنها است.

روش‌گویی در تربیت اسلامی

مهم‌ترین نوع یادگیری انسان، یادگیری مشاهده‌ای است. بر همین اساس، یکی از روش‌های تربیت، تربیت به وسیله الگو است، که می‌توان آن را «روش‌گویی» نامید. این روش در سرتاسر زندگی و ابعاد مختلف آن کاربرد دارد و از آن جا که محتوای تربیت را به صورت عینی و عملی ارائه می‌دهد، در انتقال مفاهیم و آموزش برنامه‌های تربیتی، بسیار مؤثر است. شاید به همین دلیل است که در منابع اسلامی، بر بهره‌گیری از الگو و پیروی از اسوه‌های حسنه تأکید شده است. تأثیرپذیری انسان از محیط و گرایش او به تقلید را می‌توان از مبانی اثرگذاری این روش نام برد.

«اولئک الذین هدی الله فیهدیهم اقتده» (انعام: ۹۰)؛ آن‌ها کسانی بودند که خدا آن‌ها را هدایت نمود، تو نیز از هدایت (راه) آن‌ها پیروی

نما.

و اما روش‌گویی، روشی است که اساس آن بر محور الگودهی و ارائه نمونه‌های عینی و عملی بنا شده است. در این روش مرتبی تلاش می‌کند نمونه رفتار و کردار مطلوب را عملاً در معرض دید مرتبی قرار دهد تا شرایط لازم برای الگوبرداری و تقلید برای وی فراهم آید.

الف. ارائه الگو از خویشتن: در این شیوه، مرتبی رفتار و صفات مطلوب را عملاً در رفتار خود منعکس می‌کند. شاید بهترین مصداق برای

تربیت‌گویی همین باشد که مرتبی در مقام عمل یک الگوی تمام‌عیار برای مترتبان خود باشد؛ چرا که مرتبی قول و فعل مرتبی را هماهنگ می‌بیند و نظریه و عمل را با هم تجربه می‌کند. امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید: «کونوا دعاءً للناس بغير السننکم، لیروا منکم الورع و الاجتهاد و الصلوة و الخیر فان ذلک داعیة.» (۲۷)

کنگره بین‌المللی علوم اسلامی، علوم انسانی

آذرماه ۱۳۹۵ - تهران

امام علیه السلام در این جمله، عمل انسان، یعنی تقوای عملی، تلاش و کوشش، نماز و کارهای خیر را هدایت گر می‌داند و می‌فرماید: با غیر زبان، مردم را به سوی حق دعوت نمایید. بهترین مرتبی و الگو کسی است که رفتارش، گفتار وی را تأیید نماید. با این عمل، صداقت مرتبی برای مرتبی ثابت می‌شود و شک و تردید مرتبی را برای الگوبرداری از بین می‌برد.

ب. ارائه الگو از دیگران: در این شیوه مرتبی سعی می‌کند افرادی را که جنبه الگویی دارند به مرتب‌بان معرفی نماید. در این مرحله مرتبی می‌تواند به دو گونه عمل نماید: در شیوه اول، مرتبی برنامه را به گونه‌ای تنظیم می‌نماید تا مرتبی بتواند الگو را به طور زنده و در حال انجام اعمال و رفتار مطلوب ببیند و یا نتیجه یک صفت و خصلت نیکویی را مشاهده کند.

امیرالمؤمنین علیه السلام مؤمنان را به همین گونه پیروی از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله سفارش می‌نماید: «أَنْظُرُوا أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ فَالْزَمُوا سَمْتَهُمْ، وَاتَّبِعُوا أَثَرَهُمْ، فَلَنْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ هُدًى وَلَنْ يُعِيدُوكُمْ فِي رُدًى فَإِنْ لَبَدُوا، فَالْبَدُوا، وَإِنْ نَهَضُوا، فَانْهَضُوا وَ لَاتَسْبِقُوهُمْ فَتَضَلُّوا، وَ لَاتَأْخُرُوا عَنْهُمْ فَتَهْلِكُوا»؛ (۲۶) به خاندان پیامبرتان بنگرید و بدان سو که می‌روند بروید و پی آنان را بگیرید که هرگز شما را از راه رستگاری بیرون نخواهند کرد و به هلاکتتان باز نخواهند آورد. اگر ایستادند بایستید و اگر برخاستند، برخیزید. بر آن‌ها پیشی مگیرید که گمراه می‌شوید و از آنان پس نمانید که تباہ می‌گردید.

پرورش اخلاقی

تربیت و رشد اخلاقی، پایه و اساس یک جامعه سالم را تشکیل می‌دهد و بقای خوش بختی انسان‌ها در گرو پای بندگی به اصول اخلاقی است. دین مبین اسلام بر اولویت اخلاق بر همه امور تأکید دارد و پیامبر عظیم‌الشان ما مهم‌ترین رسالت خود را تکمیل اخلاقی می‌داند: «بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ» از طرفی بررسی اهداف آموزشی و پرورشی کشور نشان می‌دهد که رشد فضایل اخلاقی براساس ایمان به خدای توانا، تربیت افراد متعهد و آگاه ایجاد روحیه‌ی مشارکت توسعه و تحکیم برادری، احترام به قانون، و ایجاد عادات مطلوب، از اهداف معنوی، فرهنگی و اجتماعی ما محسوب می‌گردد. اما مشاهده‌ی یک روز از زندگی مدرسه و بررسی فراوانی خشونت‌های کلامی و بدنی دانش‌آموزان، تعارض‌های بین فردی، خودخواهی‌ها، عدم همدلی و همدردی، و بی‌توجهی به قانون و مقررات تا آسیب‌رسانی به فضای مدرسه و تجهیزات آن، نمودار این واقعیت است که بسیاری از مسائل اخلاقی حل نشده باقی مانده است و هدایت اخلاقی دانش‌آموزان هنوز جایگاه واقعی خود را نیافته است.

تعقل

این اصل ناظر به ویژگی اندیشه ورزی در انسان است. همه انسانها درگیر اندیشه ورزی هستند.

آنچه مطلوب است. تفکر هدایت شده است و این همسنگ تعقل است.

امام رضا (ع) می‌فرماید: دوست هر کس عقل اوست و... دشمنش جهل اوست.

تحفه العقول ۴۶۷

از نشانه‌های دین فهمی حلم و علم است و خاموشی دری از درهای حکمت است. خاموشی و سکوت، دوستی آور و راهنمای هر کار خیری

است. تحفه العقول، ۴۶۹

دانش حیات بخش

در حدیث قدسی که حضرت صادق (علیه السلام) از رسول اکرم (ص) نقل می‌کنند می‌فرمایند:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: تَذَاكَرُ الْعِلْمِ بَيْنَ عِبَادِي مِمَّا تُحْيِي عَلَيْهِ الْقُلُوبُ الْمَيِّتَةَ إِذَا هُمْ أَنْتَهُوا إِلَى أَمْرِي.

مذاکره علم در میان بندگان من، از چیزهایی است که دل‌های مرده به وسیله آن زنده می‌شوند، در صورتیکه آنان در مذاکره علمی خود،

به امر من برسند.

اگر انسان ده‌ها و صدها ساعت در آزمایشگاه یا کتابخانه به آزمایش و تحقیق و کنکاش در علوم و دانش‌های مختلف سپری کند و به نتایجی هم دست یابد. چه علوم طبیعی و مادی و چه علوم دینی و الهی-ولی- از خدا غافل باشد، و نتیجه معنوی و الهی نداشته باشد. بلکه صرفاً برای به دست آوردن امور مادی و دنیوی مانند مال و جاه و شهرت باشد. چنین علم و دانش موجب زنده شدن دل و جان آدمی نیست بلکه چه بسا موجب هلاکت و سقوط و انحطاط می‌گردد.

عبادت و پالایش روح

در زمان عالم ربانی، مرجع عالیقدر شیعه: حضرت ایت الله العظمی آقا سید محمد تقی خوانساری (رضوان الله علیه) به جهت شدت گرما و کمبود آب در قم از ایشان خواستند که نماز باران بخوانند هنگامی که آیت الله خوانساری نماز را شروع کرده بودند در وسط نماز، باران شدیدی گرفته بود که در میان مردم معروف است. پس از خواندن نماز، کسی از ایشان پرسیده بود که: آیا شما نمی‌ترسیدید که نماز بخوانید و باران نیاید؟! فرموده بودند: نهایتش این بود که دماغ نفسم به خاک مالیده می‌شد!

کنگره بین‌المللی علوم اسلامی، علوم انسانی

آذرماه ۱۳۹۵ - تهران

امام علی بن موسی الرضا علیه السلام می‌فرمایند: علاوه بر اینکه عبادت سبب تداوم ذکر خداوند متعال در شب و روز می‌شود تا، بنده مولی، مدبر و خالقش را فراموش نکند و نعمتهای الهی مایه مستی و غرور او نشود و به طغیان برنخیزد. یاد پروردگار و قیام در برابر او وی را از گناهان باز می‌دارد و مانع انواع فساد می‌شود.

یکی از علماء در تاثیر نماز اول وقت در تکامل انسان می‌گویند: نماز اول وقت اگر از خودت منبعث شود، کافیسست چون که صد آمد نود هم پیش ماست.

قانون حد وسط در فضایل

خداوند منان در سوره بقره آیه ۱۴۳ می‌فرماید:

بدین گونه شما را امتی میانه قرار دادیم تا بر مردم گواه باشید و پیامبر هم بر شما گواه باشد.

اعتدال و میانه روی به معنای پیمودن و گزینش راه میانه و وسط و عدم تمایل به دو طرف افراط و تفریط می‌باشد.

امام علی (ع) در مورد اعتدال در بخشندگی می‌فرماید:

بخشنده باش اما زیاده روی نکن. در زندگی حسابگر باش اما سخت گیر مباش.

نکوهش افراط در محبت به کودکان

امام محمد باقر (ع) بدترین پدران کسانی هستند که در نیکی و محبت نسبت به فرزندان از حد تجاوز کنند و به زیاده روی و افراط بپردازند.

توجه و عشق به امام زمان (س)

حضرت سجاد (ع) می‌فرماید: مردم زمان غیبت آنان که منتظر ظهور او هستند و عقیده به امامت او دارند، با فضیلت ترین مردم زمان ها هستند. زیرا خداوند متعال به شیعیان آخرالزمان نوعی عقل و فهم و بصیرت داده که غیبت برای آنان، مثل رویت و حضور شده است.

باید دانست که مهمتر از دیدن امام زمان، اینست که بنده خدا باشیم و حضرت از ما راضی باشد. رضایت آن حضرت که عین رضایت خداست، از دیدار ظاهری بسیاری مهمتر است.

مطلب دیگری که در مورد حضرت باید توجه نمود این است که: نباید امام زمان را در ذهن افراد، انسان خشن معرفی کرد که شمشیر به دست گرفته و می‌خواهد همه را گردن بزند. این نحوه جلوه دادن، بسیار خلاف واقع است. امام پدر واقعی امت است. پدر رؤف و مهربان و دریای رأفت و رحمت است. حضرت برای کشتن افراد نیامده است! حضرت اسم رحمن و رحیم خداست.

اگر معاندی مزاحم بسط عدل و رحمت شود آن مزاحم را بر می‌دارند.

باید با تهذیب نفس و تقوی و دعا خود را مهیا و آماده کرد و مشتاق ظهور آن حضرت بود تا ان شاء الله... تشریف بیاورند و عالم را پر از نور و سرور و برکت و رحمت بگردانند.

نتیجه گیری

توجه به آموزه های تربیتی ائمه (س) و عمل به آنها انسان را منور به نور معرفت کرده و موجب بسط روح خردگرایی در جامعه می‌شود.

قبل از جهانی شدن باید جهان شد. جهان عقلانی به مثابه جهان بیرونی و این عقلانیت مهیا نخواهد شد، مگر با بهره گیری از تعالیم ناب اهل بیت (س) و مزین شدن با حکمت عملی ایشان.

هدف، تربیت انسانی مترقی است که هم اشراق می‌کند و هم تعقل. جوهر وجود خود را لحظه به لحظه سیری صعودی می‌دهد و در مشرقی بالاتر قدم می‌گذارد.

هر بی‌نظمی در این حرکت نظم می‌آفریند و هر لرزشی به اندازه لرزش بال پروانه صدها کیلومتر دورتر، منشأ اثر می‌گردد.

بدین ترتیب انسان با حکمت عملی اولیاء الهی ارتقاء می‌یابد و منشأ آشوب می‌گردد تا جامعه ای از نو ساخته و مهیا شود. مهیای یک حرکت جمعی به رهبری امام عصر (س) به سوی جهانی فاضل و معقول سراسر نور، حکمت و عدالت.

منابع و مأخذ:

- ۱- باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، جلد یک، چاپ جاری ۴۱- انتشارات مدرسه ۱۳۹۵.
- ۲- احمدی جلفائی، صحیفه فاطمیه، انتشارات زایر، ۱۳۸۸.
- ۳- اعرافی، علیرضا، اهداف تربیت از دیدگاه اسلام، دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، انتشارات سمت، چاپ اول، ۱۳۸۱.
- ۴- بازرگان، زهرا، تغییر و نوآوری در مدرسه، چاپ اول، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۶.
- ۵- حاجی بابائیان امیری، محسن، روش های تربیت اخلاقی کاربردی در اسلام، انتشارات سروش، ۱۳۹۳.
- ۶- فاطمی نیا، سید عبدالله، نکته ها از گفته ها (دفتر اول)، گردآورنده: بخش فرهنگی مسجد و حسینیه الزهرا (س)، ۱۳۸۶.
- ۷- تحفه العقول، الحرانی، ابومحمدالحسن، ناشر حبل المتین، مترجم: ح. مروتی، ۱۳۸۳.

Benchmarking in Islamic training

Fariba Narimani¹

¹ Department of educational sciences, Faculty of educational sciences, university of payame noor of Tehran, Iran
Email : shima.rsh75@gmail.com

Abstract

In the contemporary era, broking the idle of scientism, environment pollution, class differences, incurable diseases, war and killing and etc. prove inefficiency of various philosophical schools. The most important learning in human is observational learning. Benchmarking is based on proposing paradigm and objective and practical samples. In this method, the instructor tries to show the trainee a sample of desirable behavior and act in order to provide him or her required conditions for imitation and benchmarking.

The best trainer or instructor is the person that his behavior confirms his speech so the instructor or trainer honesty is proven and the doubts of the trainee is eliminated for benchmarking.

Imam Ali says: look at the family of your prophet and follow their path. They do not deflect you from prosperity and salvation. Stand if they stand and go if they g. Do not surpass them since you will be deflected and never regress them since you will destructed.

The criterion of Islam in acceptance of a tradition is its rationale, guidance and growth.

Patterning in obtaining ethical virtues, rationalism and gaining knowledge promote humans and prepare the society for appearance of savior of mankind.